

מסורת הש"ס

- א. חולין נח,א. בכורות ז,א. תמורה ל,ב. ועין פסחים כו,ב. סנהדרין פ,א. ע"ז מח,ב. מט,א.
- ב. (הענין) יבמות עח,א. נזיר טא,א. גיטין כג,ב. ב"ק עח,ב. סנהדרין פ,ב. חולין נח,א. תמורה יב, יא,א. יט,א. חב,ב. ל,ב. ירושלמי ב"ב פ"ג ה"א.
- ג. משנה אהלות פ"ב מ"ב.

גרסות

למאן דאמר טרפה אינה ילדה בכתה"י: למאן דאמר טרפה יולדת.

דרבי אליעזר סבר זה זה גורם אסור ורבנן סברי זה זה גורם מותר בכתה"י ועוד: דר' אליעזר סבר עובר ירך אמו ורבנן סברי עובר לאו ירך אמו וכן הוא בש"מ.

ולמאן דאמר טריפה אינה חיה בכתה"י ובש"מ: ולמאן דאמר טרפה אינה יולדת.

ובהא פליגי – לאו ירך אמו בכתה"י חסר קטע זה. מודים חכמים בכתה"י: ומודים חכמים.

באפרוח ביצת טרפה בכתה"י: בביצת טרפה.

שאסור בכתה"י: שהיא אסורה דמאורא קא רביא בכתה"י: דמאורא רבי. מגופה בכתה"י: דמגופה.

למאן דאמר כו' – פלוגתא היא ז"אלו טרפות" (חולין נז,ג), איכא למאן דאמר טרפה יולדת, ואיכא למאן דאמר אינה יולדת. זה וזה גורם – וליכא לפלוגי צעזעז ירך אמו הוא אלא אם כן עיברה ואחר כך נטרפה, דהתם למאן דאמר ירך אמו הוא – אירע הטרפות צנופו. אכל איכא דנטרפה ולבסוף עיברה – ליכא למימר ירך אמו הוא, שהרי יש צו נד הישר, אלא צוה זה גורם פליגי. אפרוח – שנוגד מצ'ת יונה טרפה, שאסור ליקרב. וילך במעני בהמה – אינו אדוק בגופה אלא תלוי בצ'יה, ומעצמו הוא נוצר וגדל והולך, אכל צ'יה כל זמן שאינה נגמרה – אדוקה צ'אשכול, וגדילה ונגמרה מגוף התרנגולת. לישנא אחרת: מאורא קא רביא – לאחר שנוגד והולך וגדל, הילכך עיקר גידולו אינו מאמו. אכל צ'יה מגופה דתרנגולת רביא, והדבר מוכיח שלאחר שצ'את אינה גדילה, משום הכי מודו רבנן. לשון ירושלמי. אמר ליה רבא לרב הונא כו' – אלישנא קמא למאן דאמר טרפה יולדת, ללישנא צ'תא למאן דאמר טרפה אינה יולדת – שיתלך קמא שהיו כבר צ'אשכול צ'עה שנטרפה התרנגולת. מלא תרווד – צ'מסקת נזיר (ג,ג) מפ'ש שיעורו.

א 'וילד טרפה' כו'. למאן דאמר טרפה (אינה) ילדה משפחת לה – פגון שנטרפה ולבסוף עיברה. ובהא פליגי, דרבי אליעזר סבר: זה וזה גורם – אסור, ורבנן סברי: זה וזה גורם – מותר. למאן דאמר טריפה אינה חיה – משפחת לה פגון שעברה ולבסוף נטרפה. ובהא פליגי, דרבי אליעזר סבר: עובר ירך אמו הוא, ורבנן סברי: עובר לאו ירך אמו הוא.

ב אמר רב הונא: מודים חכמים לרבי אליעזר באפרוח ביצת טרפה – שאסור, מאי טעמא? עד פאן לא פליגי עליה דרבי אליעזר אלא בילד בהמה – דמאורא קא רביא. אבל ביצת טרפה, מגופה דתרנגולתא קא רביא – אפילו רבנן מודו. אמר ליה רבא לרב הונא: תניא דמסייע לך, מלא תרווד

היא טריפה, אף עברה אסור. ואילו רבנן סברי [חכמים סבורים] שעובר לאו [לא] כירך אמו הוא נחשב ולכן אין לאסרו למזבח.

ב ועוד בענין מחלוקת ר' אליעזר וחכמים, אמר רב הונא: מודים חכמים לר' אליעזר באפרוח הבוקע מביצת יונה טרפה – שאסור להקרבה. ומסביר: מאי טעמא [מה הטעם] להבחנה זו בשיטת חכמים – עד כאן לא שמענו כי פליגי עליה [נחלקו חכמים עליו] על ר' אליעזר ואמרו שולד הטרפה מותר, אלא בולד בהמה – דמאורא קא רביא [שמן האויר הוא גדל]. שאף כשהוא ברחם אמו הריהו מתפתח כגוף עצמאי, ואינו כחלק מן האם, אבל ביצת התרנגולת הטרפה, שמגופה דתרנגולתא קא רביא [של התרנגולת היא גדלה. מתפתחת] – אפילו רבנן מודו [חכמים מודים] שאסורה, והאפרוח הבוקע ממנה פסול. אמר ליה [לר] רבא לרב הונא: יש תניא דמסייע [בריי'תא ש'מסייעת] לך בשיטתך זו, שכן שנינו: מלא תרווד (כף גדולה, שהוא שיעור עפר רקבון של מת),

למאן דאמר טרפה אינה יולדת – ומשכחת לה שעברה ולבסוף נטרפה, ובעובר ירך אמו הוא פליגי. תימה: דאמר לעיל אבל עיברה ולבסוף נרבעה – דברי הכל אסור, משום דהיא וולדה נרבעו. והכא אמר דלמאן דאמר טרפה אינה יולדת משכחת לה בשעברה ולבסוף נטרפה, דרבנן סברי מותר, דלאו ירך אמו הוא. וקיימא לן ב"אלו טרפות" (חולין נח,א) דטרפה אינה יולדת, ואם כן נימא רבא דלא כרבנן! ויש לומר: דודאי טרפות שהוא תלוי בחיות ובריאות, כיון שאנו רואין הולד חי ובריא – אין לנו לומר שנטרף הולד עם אמו, ואין לנו לפוסלו בשביל פסול טרפות. אבל גבי רביעה ונתיחה – ודאי כירך אמו הוא. ומיהו קצת קשה: דאם כן הוי מתני לצדדין, דגבי ולד נרבע צריך לומר שנרבעו ולבסוף עיברו, ובולד טריפה צריך לומר שעברו ולבסוף נטרפו, דמסקנא היא פרק "אלו טרפות" (שם) דטרפה אינה יולדת! ויש לומר: כיון דבטרפה לא שייך עובר בענין אחד – לא הוי לצדדין, שאינו יורד להגיד לך אלא כל היתר הולדות של כל האסורים לגבי המזבח, ובנרבע דאיכא שני צדדין, ואינו מותר אלא לצד אחד – חשיב ליה בשביל אותו צד המותר. ובטרפה דליכא אלא צד אחד – חשיב אותו צד המותר.

דמאורא קא רבי – פירוש: ולד במעי בהמה אינו אדוק בגופה, אלא תלוי הוא נוצר וגדל. אבל ביצה מעורה היא באשכול. לישנא אחרת: מאורא הוא קרבי – לאחר שנוגד הולך וגדל, הלכך עיקר גידולו אינו בא מאמו. אבל ביצה, מגופה דתרנגולת קרבי, והדבר מוכיח שלאחר שנוגדה – אינה גדילה. שני הלשונות פירש רש"י.

מלא תרווד רימה הבאה מאדם חי ואחר כך מת רבי אליעזר מטמא דגופיה הוא ועד כאן לא פליגי רבנן עליה כו' – עוד פירש רש"י, ונראה בעיני: דאפילו בחייו נמי מטמא רבי אליעזר, דאבר מן החי מטמא במגע ובמשא ובאהל, ב"העור והרוטב" (חולין קכח,ב). תימה: דבמסכת נזיר פרק "כהן גדול" (נא,ב) בעי: הרקוב כשהוא חי, ומת, מהו? ומאי קמיבעיא ליה, הא רבי אליעזר מטמא לפירוש ראשון, ולפירוש שני – אפילו לא מת, וכל שכן מת! ויש לומר: דמיבעיא ליה אליבא דרבנן, דילמא עד כאן לא מטהרי רבנן אלא במת, דפירשא בעלמא, ואינו מגוף האדם אלא בריה בפני עצמה. אבל רקב – מודו. ובגמרא מיייתי למיפשט הבעיא שהבאתי מההיא (ד"העור והרוטב") (דף קכח) אמר רבי יהושע: לא אם אמרת במת שיש לו רוב ורובע ורקב, תאמר בחי שאין לו רוב ורובע ורקב. ואומר רבינו יצחק: דרבי יהושע היינו רבנן דהכא, דסברי דחי אין לו רימה. דאי לרבי אליעזר, כיון דיש לו רימה – כל שכן שיש לו רקב. והקשה רש"י אחי מורי: דהכא תני "מלא תרווד (רקב) רימה", ובמשניות (אהלות פרק ב משנה ב) תני: כוית רימה, בין חיה בין מתה מטמאה, דברי רבי אליעזר, וחכמים מטהרין. ונראה למורי דהיינו דוקא כשפירש מאדם חי, ואז השיעור מלא תרווד. ולא היא, דמכל מקום שיעור תרווד מאי בעי הכא?

עיונים

טרפה ילדה נחלקו חכמים, תנאים ואמוראים, בשאלה אם הטרפה יכולה ללדת. ולדעת הסבורים שהטרפה אינה יכולה ללדת, הלידה הריהו איפוא סימן שאין הבהמה טריפה. ויש שאמרו שכל הסבור שטרפה יולדת, ודאי שסבור שהטרפה יכולה היא לחיות (תוס' ע"ז ג,א). ויש שאמרו שאף הסבור שהטרפה יולדת, ייתכן ולדעתו אין היא יכולה לחיות מעבר לשיעור זמן קצוב (ר"טב"א שם).

והאחרונים נחלקו, שיש אומרים שגם לסברה שהטרפה אינה יולדת, לעתים הטרפה יולדת (אף שהוא מיעוט מכלל הטרפות). וכן אמרו שאותן הטרפות שהשנה טבען הריהן חיות מעבר לזמן הקצוב מסוגלות הן אף ללדת. ומכאן, שאין הלידה סימן שבהמה זו אינה טריפה (אנצק"ת).

משכחת לה כגון שנטרפה ולבסוף עיברה אבל אם התעברה ולאחר מכן נטרפה, יתכן שאף לשיטת חכמים אסור הולד להקרבה, משום שעובר ירך אמו, וכשנטרפה האם נאסר עמה גם הולד. מה שאין כן כאשר נטרפה האם קודם יצירת העובר, לא חל איסור הטרפה על העובר.

ובהא פליגי במחלוקת זו שבין ר' אליעזר וחכמים (ובסוגיה בבכורות ז,א הובאה שיטת חכמים בשמו של ר' יהושע), נידון ענין ולד הטרפה לענין הקרבתו על המזבח, אכן בעיקרו של דבר הריהם נחלקים אף בהיתר אכילתו להדיוט. ולא הושמעה המחלוקת בענין דינו למזבח, אלא לרבותא: לומר שלדעת ר' יהושע אף למזבח הוא מותר (תוס' חיצוניות שם).

ובמסכת בכורות שם הובאה מחלוקת זו שבין ר' אליעזר ור' יהושע כסתירה למחלוקת אחרת ביניהם בדיון הולד מאם מותרת שנתעברה מאב האסור באכילה, שלדעת ר'

אליעזר הריהו מותר (אף שיש כאן גורם איסור), ולדעת ר' יהושע הריהו אסור (אף שיש כאן גורם היתר). ותירצו, שאכן מחלוקתם העקרונית היא בענין זה וזה גורם, ואילו דעותיהם בדיון ולד הטהורה שנתעברה מטמא נובעות מדרשות שונות של הכתובים.

דמאורא קא רביא רש"י פירש בשני אופנים מהו "אויר" זה שהעובר גדל בו. האחד, שה"אויר" הריהו חלל גופה של הבהמה, שכן העובר במעי הבהמה אינו מעורה בגוף הבהמה, אלא תלוי בחלל גופה, ובניגוד לביצת התרנגולת המחוברת לגוף התרנגולת. והפירוש השני, שה"אויר" הריהו אויר העולם, שלאחר שיצא העובר לאויר העולם הריהו מוסף וגדל, והרי זו ראייה שהוא יצור עצמאי הנפרד מאמו. בעוד שהביצה לאחר שיוצאת לאויר העולם, אין היא מוסיפה וגדלה, והרי זו ראייה שהיא חלק מגוף התרנגולת.

מלוא תרווד במסכת נזיר (ג,ג) הובאו שיטות חכמים שונות באשר לשיעורו המדוייק של "מלוא תרווד". יש האומרים שהוא כשיעור פיסת היד (כף היד בלבד בלא האצבעות), ויש האומרים שהוא כ"מלא חפניו" (כף היד עם אצבעותיה). אכן מדברי הרמב"ם משמע ששיעורו הוא מלא חופניים, מה שנכנס כאשר שתי הידיים מחוברות יחד.

אורה ההלכה

אפרוח ביצת טרפה אפרוח שנוגד מביצת טריפה מותר למזבח. כדעת הכל, שמודה גם ר' אליעזר בכך, כמסקנת הגמרא. (רמב"ם ספר עבודה הלכות איסורי מזבח פ"ג ה"ג. וראה שו"ע י"ד פו, ז).

הבאה מאדם חי – ואחר כך מת. רבי אליעזר מטמא – דגופיה הוא, ועד כאן לא פליגי רבנן עליה כו'. [לשנא אחריתא, ועיקר]: לפילו נחיי נמי מטמא רבי אליעזר, דאמר מן החי מטמא צמגע וצמשא וצאהל כאזר מן המת, צ"העור והרוטצ" (חולין קכת"ז). אצל צמפרות, אפילו רבי אליעזר מודה דיקרב, דהא גופא אחריתא הוא, וגוף זה לא

היה צמעי הטריפה. לבתר דאסרחא – אחר שהסריחה הצילה ילא זה ממנה, וכשהסריחה – פקע איסורא, דהוא עפרא צעלמא. הלכך מותר זה שיא ממנה אחריו קן. הכי נמי דאסירא – והא אמר לעיל דמוקשה הוא, ואסור צאכילת כרשינין, אצל דלאו מוקשה – לא. חלב רותח שחרית – כל ימיו. הואיל ויכולה לעמוד – על אוחו חלב של שחרית מעט לעט צלא שוס אכילה אחרת, וכשהגיע מעט לעט – חורה וינקה, הלכך כל גדילתה ממנה היא, ואפילו אכלה דברים אחרים צינתיים. רק בכל אות נפשך (תאכל) בשר – צפסולי המוקדשין מוקמיין לה צפופי דבי רב. איכא דאמרי תזבח ואכלת בשר אין לך בו היתר אכילה אלא משעת זביחה – לפופין חלב וגזיה, דהנאה דמתיים היא. אצל פודין את הקדשים להאכילן לכלבים, ולא מיתר ליה ל"ואכלת" למדרש: ולא לכלבין. ומהך דרשא משמע דלכלבין שפיר דמי. דהכי משמע: אמה לא תאכל קודם זביחה. כלומר, לא תתהני מתיים, אצל כלבין, דלאחר מיתה הוא – אפילו צלא זביחה שפיר דמי. ופודין את הקדשים להאכילן לכלבים, תרי תנאי נינהו, והכי מוקמיין (צמחיטת חולין) (דף קצ).

הדרן עלך כל האסורין

תוספות

אלא באדם מקרי רימה כו' – אבל ביצה (לכז) אימת גדלה? לכי מסרחא, וכי מסרחא – עפרא בעלמא הוא. תימה: למה הוצרך לומר האי טעמא? ויש לומר: דאינו אלא לרווחא דמילתא. דכי נמי אדם לא מיקרי "רימה", מכל מקום לא דמי לביצת אפרוח.

שינקה חלב רותח – והוא הדין בכרשיני עבודה זרה, אם אכלה כל ימיה, שעיקר גדילתה מהן, שהוא אסור, ולפום ריהטא – אפילו להדיוט. הדרן עלך כל האסורין

של רימה (תולעי רקב) הבאה מאדם חי, מה דינו לענין שיטמא? ר' אליעזר מטמא, וחכמים מטהרין. ונדייק מכאן: עד כאן לא שמענו כי פליגי רבנן עליה [נחלקו חכמים עליו] על ר' אליעזר אלא ברימה, דפירשא בעלמא [שסתם פרש] הוא היוצא מגוף האדם, שאין הוא חלק ממנו. אבל ביצה שמגופה

דתרנגולת [של התרנגולת] הוא – אפילו רבנן מודו [חכמים מודים] שחלק מהתרנגולת היא, ולכן האפרוח הבוקע מביצת הטריפה הריהו אסור. אמר ליה [לר] אביי לרבא: אין להביא ראיה מכאן לשיטת רב הונא, שהרי אדרבה [להיפך]. איפכא מסתברא [וההיפך] מסתבר: עד כאן לא שמענו כי פליגי [חלק] ר' אליעזר עליהו דרבנן [עליהם, על חכמים] אלא ברימה – שסבור הוא שזהו חלק מן האדם אף שיצא כשהוא חי, דאיכרי [שהרי נקרא] אדם אף מחיים "רימה", דכתיב [שכן אמר] "ותקות אנוש רמה וכן אדם תולעה" (איוב כה, ו). אבל גבי [אצל, בענין] האפרוח הבוקע מביצה יש מקום לומר: אימת [אימת] האפרוח גדלה [גדל, בוקע מהביצה]? לכי מסרחא [כאשר הביצה מסריחה, נרקבת]. וכי אסרחא [וכאשר היא מסריחה] – הריהו כעפרא בעלמא [סתם עפר] הוא, ומתבטל ממנה שם התרנגולת שהטילה אותה, ואף אם היא עצמה טריפה, האפרוח הבוקע ממנה הריהו מותר להקרבה, ובכך אפילו ר' אליעזר מודה! ועוד ראיה כנגד רב הונא, שהרי תניא בהדיא [שנויה ברייתא במפורש]: מודה ר' אליעזר לחכמים באפרוח ביצת טרפה, שמוותר להקרבה! אמר ליה [לר] רבא לאביי: אי תניא [אם שנויה] – תניא [שנויה].

ג עוד שנינו במשנה: ר' חנינא בן אנטונינוס אומר שהבהמה הכשרה שינקה חלב מן הטריפה פסולה להקרבה. ושואלים: מאי טעמא [מה הטעם]? אילימא דמפטמא מינה [אם תאמר משום שהתפטמה, גדלה ושמנה ממנה, מהבהמה הטריפה]. אלא מעתה תאמר בבהמה שבעליה האכילה כרשיני (מין ירק) של עבודה זרה הכי נמי דאסירא [כך גם כן תאמר שאסורה]. והרי למדנו שהאכלת כרשיני עבודה זרה אסרת רק בהמה שהוקצתה באכילה זו לעבודה זרה, ואילו סתם בהמה – אינה נאסרת בכך. אלא

הכשרה שינקה חלב מן הטריפה פסולה להקרבה. ושואלים: מאי טעמא [מה הטעם]? אילימא דמפטמא מינה [אם תאמר משום שהתפטמה, גדלה ושמנה ממנה, מהבהמה הטריפה]. אלא מעתה תאמר בבהמה שבעליה האכילה כרשיני (מין ירק) של עבודה זרה הכי נמי דאסירא [כך גם כן תאמר שאסורה]. והרי למדנו שהאכלת כרשיני עבודה זרה אסרת רק בהמה שהוקצתה באכילה זו לעבודה זרה, ואילו סתם בהמה – אינה נאסרת בכך. אלא

עוד שנינו במשנה כי כל הקדשים שנעשו טרפה אין פודין אותם, משום שאז ניתן הבשר למאכל הכלבים, ויש בדבר משום ביזוי הקודש. ושואלים: מנא הני מילי [מנין אלו הדברים]? – דתנו רבנן [ששנו חכמים] על הכתוב "רק בכלל אות נפשך תזבח ואכלת בשר כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך בכל שעריך הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל" (דברים יב, טו): פסוק זה מדבר בצפסולי המוקדשים שנפדו. וכך הוא נדרש: "תזבח" – לשחיתתם ולאכילתם הותרו, ולא לגיזה את צמרם. "ואכלת" – לאכילה שלך הותר בשרם, ולא לאכילת כלבין. "ואכלת בשר" – ולא את החלב שלהם, שאף חליבתם אסורה. מכאן ("ואכלת") למדים אנו בדעת חכם זה שאין פודים את הקדשים על מנת להאכילן לכלבים. אכן איכא דאמרי [יש שאומרים] באופן שונה: "תזבח ואכלת" – אין לך בהן היתר אלא משעת זביחה ואילך, כלומר, בדברים שהנאתם באה לאחר שחיטה, והוא בשרם בלבד, ולא גיזתם או חלבם, שהרי אלו הנאות הבאות בהיותם בחיים. ונסיק איפוא כי חכם זה קסבר [סבור הוא]: שפודין את הקדשים על מנת להאכילן לכלבים.

אורח ההלכה מלא תרוד רימה התולעים הבאים מבשר המת, בין חיים בין מתים – הריהם טהורים. כשיטת חכמים. (רמב"ם ספר טהרה הלכות טומאת מת פ"ג ה"י). האכילה כרשיני עבודה זרה בהמה שפטמה בכרשיני עבודה זרה – מותרת למבח, שלאחר שאכלתם הבהמה נשתנו ממה שהיו. כגמרא. (רמב"ם ספר עבודה שם פ"ג ה"י).

מסורת הש"ס

- ד. תוספתא תמורה פ"ד ה"י
ה. שבת קט"ו, יומא
לא. ב. מ"יק ד. חגיגה י"ט. ב.
יבמות ק"ב, זבחים ט"ו.
צ. ב. צ"ב. מנחות ק"ז.
חולין צ"ג, בכורות ז"ב. נדה כ"ג.
ו. בכורות ו"ב. ט"א. ספרי ומדרש תנאים לדברים יב, טו. ילק"ש תורה תתפ.
ז. פסחים כ"ט, א. תמורה י"א. משנה תמורה ל"ב (משנה). ירושלמי מע"ש פ"ב ה"י. שם פסחים פ"א ה"ד. תוספתא תמורה פ"ד י"א. מדרש תנאים לדברים יב, טו. ילק"ש תורה תתפ.
ח. פסחים כ"ט, א. בכורות ט"ו, ב. תמורה י"א. תמורה לג. ילק"ש תורה תתפ.

גרסות

- לא פליגי רבנן עליה בכתי"ם: לא פליגי רבנן עליה דר' אליעזר.
אבל ביצה דמגופה דתרנגולת הוא אפילו רבנן מודו בכתי"ם: אבל ביצת טרפה דמגופה דתרנגולתא אפילו רבנן מודו ובש"ם: אבל באפרוח שיצא מביצת טרפה אפילו רבנן מודו דולד מעליא הוא.
דאיכרי אדם מחיים רימה יש בכתי"ם: דאיכרי אדם רימה מחיים.
ותקות בכתי"ם: אף כי.
אימת גדלה לכי מסרחא בכתי"ם: אימת גדול מביצה לבתר דמסרחא.
לכי מסרחא וכי אסרחא עפרא בעלמא בכתי"ם: לבתר דמסרחא ההיא שעתא עפרא בעלמא הוא.
אמר ליה אי תניא תניא בכתי"ם: אלא אי תניא תניא.
אילימא דמפטמא מינה בכתי"ם: אילימא משום דמיפטמא מינה.
טריטאה בכתי"ם חסרה מילה זו.
איכא דאמרי – לכלבים בכתי"ם חסר קטע זה.

גרסות
בקדשי מזבח יש בכתיב
 שעל המשניות: **קדשי**
המזבח.
שאינן בקדשי בדק הבית
 במשניות: **מה שאין בקדשי**
בדק הבית.
שאינן בקדשי מזבח
 במשניות: **מה שאין בקדשי**
מזבח.
וקדשי בדק הבית אין
עושין תמורה קדשי מזבח
 במשניות ובשי"מ חסרות
 מילים אלו.
חייבין עליו משום פיגול
 במשניות ובשי"מ: **וחייבין**
עליהן משום פיגול.

א משנה יש הלכות הנהגות רק בקדשי מזבח (קרבנות) שאין נוהגות בקדשי בדק הבית (המיועדים לבניינו וצרכיו השוטפים של בית המקדש), ויש הלכות הנהגות רק בבהמות שהן קדשי בדק הבית שאין נוהגות בקדשי מזבח. ומפרטים: שקדשי מזבח עושין תמורה (שאם המירו עליהם בהמת חולין, חלים דיני התמורה), ואילו קדשי בדק הבית אין עושין תמורה. ועוד: קדשי מזבח חייבין עליו עונש כרת משום פיגול (אם בשעת אחת מעבודות הקרבן חשב לאכול את בשרו או להקטיר את האמורים חוץ לזמנו הראוי), וכן (הנשאר מהם לאחר זמן אכילתם) וכן האוכל את הקרבן כשהוא טמא – חייב כרת.

משנה קדשי בדק הבית – ממעטינן להו נשיליה פרק קמא (תמורה יג,א) ללא ענדי תמורה. פיגול ונותר וטמא כו' – נשלמים כמיז, ונפרק קמא דינמות (ז,ה) מפרש: שלמים כלל כל הקדשים היו, ולמה ילאו? – להקיש אליהן, ולומר לך: מה שלמים מיוחדין, קדשי מזבח – אף כל קדשי מזבח.

תוספות

יש בקדשי מזבח [וכו'] (אין בהן) משום פיגול – כדאמר סוף פרק "בית שמאי" בזבחים (מו,א): שלש כריתות בשלמים למה? אחת לכלל, ואחת לפרט, כלומר, לדון בדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל שהיו מרוחקים. ומה שלמים קדשי מזבח, אף כל קדשי מזבח, ונותר – "עון" מפגול, וטמא – "חילולי" מנותר. (הראוי) וכן האוכל את הקרבן כשהוא טמא – חייב כרת.

אורה ההלכה

קדשי בדק הבית אין עושין תמורה קדשי בדק הבית אין עושין תמורה, לפי שלא דברה תורה בדין תמורה אלא לענין קדשי מזבח. כמשנה. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות תמורה פ"א ה"ב. ספר הפלאה הלכות ערכין וחרמין פ"ז ה"ז).

מסורת הש"ס

- א. בכורות יד, א. ירושלמי שקלים פ"ד הי"ד.
- ב. שם.
- ג. ילק"ש תורה שסד.
- ד. עירובין כז, א. פסחים צז, א. יבמות כא, ב. קידושין יא, א. לד, א. עד, ב. בי"מ טב, א. בי"ב טז, א. זבחים צט, א. מנחות מב, א. חולין נה, ב. טז, ב. בכורות ג, ב. תמורה ג, א. יד, א. כריתות ז, א.
- ה. תמורה יג, א. ע"ן תוי"כ ויקרא כז, י.
- ו. משנה תמורה י, ב. תוי"כ ויקרא שם. תוספתא תמורה פ"א יד. ילק"ש תורה תרעו.
- ז. תמורה יד, א. יב, א. (משנה). טו, ב. לא, ב. תוספתא מנחות פ"י יא. תוי"כ ויקרא שם. ילק"ש תורה תרעו.
- ח. ברכות טו, א-ב. שבת ס, ב. ע"ב, קו, ב. עירובין מו, א. סד, ב. פסחים נג, א. יומא כא, ב. מז, ב. ביצה כד, א. תענית ד, ב. יד, א. מגילה כ, א. כתובות ה, א. לב, א. סד, ב. גיטין כ, ב. קדושין מד, א. בי"מ כד, א. צ, א. סנהדרין קד, א. שבועות לו, א. מכות יג, ב. זבחים צ, ב. קב, ב. מנחות קט, א. חולין קט, ב. קט, ב. קט, ב. בכורות יב, א. ערכין יא, ב. כב, א. תמורה יד, א. נדה כז, ב. ילק"ש תורה שסד.
- י. משנה שקלים פ"ד מ"ז. בי"ב קט, א. זבחים קג, א. תמורה כ, א. ירושלמי שקלים פ"ד הי"ד (ועייניש). תוספתא שקלים פ"ב י.

גרסות

מה שאין כן בקדשי בדק הבית בדמיוי ובכתיי מילים אלה חסרות.

יש בקדשי בדק הבית שסתם הקדשות במשניות: **יש בקדשי בדק הבית מה שאין כן בקדשי מזבח שסתם הקדשות.**

הקדש בדק הבית חל על הכל בש"מ: **והקדש בדק הבית חל על הכל.**

ואין בהן הנאה לבעלים במשניות ועוד: **ואין בהן הנאה לכהנים.**

ותנו המנחות יש בכתיי: **דתנו המנחות.**

והרי ולד קדשי מזבח הוא בכתיי: **והרי ולד דקדשי מזבח הוא.**

השתא דאתיות — אעיקר זיבחה בכתיי ועוד חסר קטע זה.

הא קדשי בדק הבית נותנים בכתיי: **הא מקדשי בדק הבית נותנים** ובתוי"כ: **הא קדשי בדק הבית נותנים** מנא הני מילי.

אמר רבי אבהו בכתיי: **מנהני מילי אמר ר' אבהו. ועשו לי משלי** בכתיי ובש"מ: **ועשו לי מקדש משלי.**

וחל על הכל בכתיי: **חל על הכל** ובש"מ חסרות מילים אלו, וכן נראה מרש"י.

רבי יהושע — לבדק הבית בכתיי חסר משפט זה.

ואם התעברו בהמות קדשי המזבח, ונפל בהן מום, וילדו לאחר שנפדו — ולדן אסור, וכן חלבן אסור לאחר פדיונן. והשוחטן בחוץ (מחוץ למקדש) — חייב על כך כרת (אם עשה כן במזיד). ואין שיוחדו לקדשי מזבח) כתשלום לאומנין כן בכל אלה בקדשי בדק הבית. ומצד שני יש הלכות הנוהגות בקדשי בדק הבית, ואין נוהגות בקדשי מזבח, ואלו הן: **שסתם הקדשות** (המקדיש בסתם, בלא שפרט למה ההקדש נועד) הריהם **לבדק הבית**, ולא לקדשי מזבח. הקדש **בדק הבית חל על הכל**, ואף על דברים כגון עצים ואבנים, מה שאין כן בקדשי מזבח, שאין חלים אלא על דבר הראוי להקריבה. ועוד, שבקדשי בדק הבית **מועלין** (נוהג דין מעילה: שאסור להנות מהם, והנהנה מהם — חייב בקרבן אשם מעילות, ובתשלום בתוספת חומש) אף בגידוליהן (במה שנוצר מהם, כגון חלב בהמת הקדש וביצי עופות הקדש), מה שאין כן בקדשי מזבח, שאף שאסור להנות מגידוליהם, אין הנהנה מהם חייב משום מעילה. ועוד מדינים הנוהגים בקדשי בדק הבית ולא בקדשי מזבח, **הנאה לבעלים**, אבל בקדשי מזבח יש, כגון בשלמים שבשרם נאכל על ידי הבעלים.

א גמרא על האמור במשנה שקדשי מזבח עושים תמורה שואלים: וכי כללא [כלל] הוא זה, שכל קדשי מזבח עושין תמורה, והרי קרבנות הבאים מן העופות (תורים וכני יונה) שקדשי מזבח הן, ואין עושים תמורה, שכן תנן [שנינו]: המנחות והעופות אין עושין תמורה! ומשיבים: **כי קתני** [כאשר שנינו] את הכלל הזה — הרי זה דווקא בקרבן הבא מן הבהמה. ושואלים עוד: והרי ולד הקדשים, שקדשי מזבח הוא, ובא מן הבהמה, ובכל זאת תנן [שנינו] שאין הולד עושה תמורה! ומשיבים: **הא מני [משנתנו זו כשיטת מ' היא] — כשיטת ר' יהודה היא, שאמר כי הולד עושה תמורה.** ושואלים עוד: והרי היא, ותנן [ושנינו] בה שאין תמורה עושה תמורה! ומשיבים: **כי קתני** [כאשר שנינו] במשנתנו כלל זה, שכל קדשי מזבח עושים תמורה — הרי זה דווקא **אעיקר זיבחה** [בעיקר הזבח]. בקרבן המקורי, ולא בקרבן הבא מכוחו, כגון התמורה. ואומרים: **השתא דאתית להכי** [עתה שבאת לכך]. להגדרה זו של הכלל. הרי זו תשובה גם לשאלה שנסאלה מולד הקדשים, ואין צורך להעמיד את משנתנו דווקא כשיטת ר' יהודה, כי אפילו אם **תימא רבנן** [תאמר שהיא כשיטת חכמים] הסבורים שאין הולד עושה תמורה, ואולם **כי קתני** [כאשר שנינו] — הרי זה דווקא **אעיקר זיבחה** [בעיקר הזבח]. ולא בקרבן הבא מכוחו, כגון הולד.

ב ועוד שנינו במשנה כי ממועות שיוחדו לקדשי מזבח אין נותנין מהן לאומנין בשכרם. ומדייקים מאן: **הא [הרי] שקדשי בדק הבית — נותנין. אמר ר' אבהו:** המקור לכך הוא מה שאמר קרא [הכתוב] בציוו על עשיית המשכן **"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"** (שמות כה, ח), ומשנות **"לי" היא — משלי, וכוונת הכתוב היא אפוא שיעשה המקדש משלי, ואף תשלום שכר האומנים העוסקים במלאכת המשכן צריך לבוא "משלי" — מהמוקדש לי.**

ג שנינו במשנה עוד כי **יש בקדשי בדק הבית דינים שאין בקדשי מזבח**, שסתם הקדשות הריהם לבדק הבית, ולא למזבח. ועוד, שהקדש בדק הבית חל על הכל, מה שאין כן בקדשי מזבח. ודינים בדבר: **אמר מר [החכם] במשנה כי סתם הקדשות לבדק הבית, וחל הקדש בדק הבית על הכל.** ומבררים: **מאן [מיהו] התנא** של משנתנו? **אמר ר' חייא בר אבא, אמר ר' יוחנן:** משנתנו הריהי שלא כשיטת ר' יהושע. **דתניא** [שכן שנינו במשנה] במסכת שקלים: **המקדיש נכסיו למקדש, בלא שפרט לאיזה הקדש הוא מקדישם, והיה בהן (בכלל נכסיו המוקדשים) בהמה (בהמות) הראויה להקריבה לגבי (אצל) המזבח, מהן זכרים ומהן נקבות, ר' אליעזר אומר: הזכרים הראויים לעולה — ימכרו לצרכי עולות, לאנשים החייבים בעולה. ונקבות — ימכרו לצרכי קרבנות שלמים. ודמיהן (והכסף המתקבל מהמכירה) יפלו (יועברו) עם שאר נכסים (שאינם ראויים להקריבה) לצורך בדק הבית.** ר' יהושע אומר: הזכרים — אין מוכרים אותם, אלא הן עצמן יקרבו עולות

קייובים באשר לאופן נתינת שכרם של האומנים מקדשי בדק הבית, נחלקו ראשונים. יש שאמרו שנותנים לאומנים מן המעות שהוקדשו לצורך בדק הבית. וטעם הדבר: שכשם שהקדש מתחלל על הכסף, הריהו מתחלל על המלאכה שתמורתה כסף (תוס'). ואף שאין דבר ממשי נכנס תחתיו לקדושה, מכל מקום נלמד הדבר מהכתוב **"ועשו לי מקדש"** — שתהיה מלאכת המקדש נעשית מן ההקדש (כמבואר בסוגיותינו). וכדברי ר' עקיבא במשנה שבשקלים (וכפירוש הרע"ב שם). אכן בן עזאי סבור שאין ההקדש מתחלל על המלאכה, ולכן יש לחלל תחילה את המעות. ובאופן זה: מפרשים מהמעות בתחילה את שכר האומנים, ומזכים אותם לאומנים והרי הן נעשות חולין, ומחללים את הבהמה שהוקדשה לבדק הבית על אותן מעות, ונותנים אותה לאומנים, ושוב קונים מהם את הבהמה ממועות תרומה חדשה והייתה שכרם. וכן פסק הרמב"ם (ראה אורח החלכה). ויש מהאחרונים שכתבו בשיטת הרמב"ם שאין חובת חילול זה של המעות אלא מדרבנן, אבל מדין תורה מתחלל ההקדש על המלאכה, וכדעת ר' עקיבא (קריית ספר).

ואין בהן הנאה לבעלים ויש הגורסים: ואין בהן הנאה לכהנים (וכן היא הגירסה במשנה שבסדר המשניות. ראה גרסות). שכך היא הלכה בקדשי בדק הבית, שאין בהם צד הנאה לכהנים, ואילו בקדשי מזבח יש אופנים שהכהנים נוהגים מהם, שיש קרבנות שהכהנים אוכלים משרם, ויש מן הקרבנות שהכהנים זוכים בעורם. ויש שהעדיפו את הגירסה **"ואין בהן הנאה לבעלים"**, שכן היא מקיפה יותר, שכוללת גם קרבנות שאין לכהנים חלק בהם, אלא לבעלים (מעשר בהמה, וקרבן פסח).

ועשו לי משלי שכן מכלל משמעה של המלה "לי" הבאה עם התינוה היא: משלי. ובפרט שהדברים נאמרים מפי מי שנאמר בו **"כי ממך הכל ומידך נתנו לך"** (דברי הימים א כט, יד), שכן אמרו חכמים **"חן לו משלו, שאתה ושלך שלו"** (אבות פ"ג מ"ז). וקדשי בדק הבית הריהם של ההקדש בלבד, שהרי אין לבעלים צד הנאה בהם, כמבואר במשנתנו.

א' ולדן וחלבן אסור לאחר פדיונן, והשוחטן בחוץ — חייב. ב' אין נותנין מהן לאומנין בשכרן — מה שאין כן בקדשי בדק הבית. יש בקדשי בדק הבית: ג' שסתם הקדשות לבדק הבית, הקדש בדק הבית חל על הכל, ומועלין בגידוליהן, ואין בהן הנאה לבעלים.

א גמרא **ו' ויכללא** הוא דכל קדשי מזבח עושין תמורה? והרי עופות — דקדשי מזבח הן, ותנן: **"המנחות והעופות אין עושין תמורה! — כי קתני — אבהמה.** — והרי ולד קדשי מזבח הוא, ותנן: **אין הולד עושה תמורה! — הא מני — רבי יהודה היא, דאמר: ולד עושה תמורה.** — והרי תמורה עצמה, דקדשי מזבח, ותנן: **אין תמורה עושה תמורה! — כי קתני — אעיקר זיבחה.** **"השתא דאתית להכי, אפילו תימא רבנן, כי קתני — אעיקר זיבחה.**

ב "ואין נותנין מהן לאומנין" כו'. הא קדשי בדק הבית נותנין? אמר רבי אבהו: דאמר קרא **"ועשו לי" — משלי.**

ג "יש בקדשי בדק הבית" כו'. אמר מר: סתם הקדשות לבדק הבית, וחל על הכל. מאן תנא? אמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן: דלא פרבי יהושע. דתניא: **"המקדיש נכסיו והיה בהן בהמה ראויה לגבי מזבח, זכרים ונקבות. רבי אליעזר אומר: זכרים — ימכרו לצרכי עולות, ונקבות — ימכרו לצרכי שלמים, ודמיהן יפלו עם שאר נכסים לבדק הבית. רבי יהושע אומר: זכרים — הן עצמן יקרבו עולות,**

דכיון דאיעבור לפני פדיונם קדשו מיד, למאן דאמר במעי אמן חס קדושים. ואפילו למאן דאמר בהוייתו, ובשעת הויית אמן חולין — מכל מקום תפסינהו קדושה בשעת הוייתו.

הא קדשי בדק הבית נותנין מנא הני מילי — תימה: אלא מאי עבדין מינייהו? אי לא דיחבינן להו לאומנין בשכרן לחזק בדק הבית? ואומר מורי הרמ"י: דסלקא דעתך דאין מותר לקנות אלא עצים ואבנים שהן צורך הבנין, וקדושתן נשארה עליהן. אבל ליתן לאומנין בשכרם, להוציאן לחולין — אסור. אלא מתנדבין מעות בפני עצמן לפרוע לאומנין. משום הכי איצטריך קרא, דמאותן עצמן שהוקדשו נותנין לאומנין.

זכרים ימכרו לצרכי עולות — משום דקיימא לן לקמן (לג, ב) דמתפיס תמימים לבדק הבית אין יוצאין מידי מזבח, ורבי יהושע סבר: זכרים יקרבו עולות, דלא שביק איניש קדשי מזבח ומקדיש קדושת דמים. אלמא רבי יהושע אין סתם הקדשות לבדק הבית.

המלה "לי" היא — משלי, וכוונת הכתוב היא אפוא שיעשה המקדש משלי, ואף תשלום שכר האומנים העוסקים במלאכת המשכן צריך לבוא "משלי" — מהמוקדש לי.

הא קדשי מזבח המקדיש בהמה תמימה למזבח ואחר שהקדישה נולד בה מום קבוע, ונתעברה קודם שפדאוה, וילדה אחרי שכבר נפדתה — הולד אסור, ואינו נפדה. במשנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות איסורי מזבח פ"א הי"א).

השוחטן בחוץ המקריב קרבן חוץ לעורה — ביטל מצות עשה ועבר על מצות לא תעשה. ואם הקריבה במזיד — חייב כרת. ואם בשוגג — מביא חטאת קבועה. במשנה. (רמב"ם שם הלכות מעשה הקרבנות פ"ח הי"ב).

סתם הקדשות לבדק הבית המקדיש את נכסיו סתם ולא פירט לאיזה הקדש והיו בהם מעות (או בהמות שאינן ראיות למזבח) — הדמים יפלו לבדק הבית. לפי שסתם הקדשות לבדק הבית. כמשנה. (רמב"ם ספר הפלאה הלכות ערכין וחרמין פ"ה ה"ז. שם פ"ו ה"א).

ומועלין בגידוליהן גידולי הקדש מועלים בהם. כיצד? — הקדיש שדה והוציאה עשבים, או אילן ועשה פירות — מועלים בהם. כמשנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות מעילה פ"ה ה"ז).

המנחות והעופות אין עושין תמורה העופות והמנחות אינם עושים תמורה, שלא נאמר במקרא בענין התמורה אלא לשון "בהמה". כמשנה. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות תמורה פ"א הי"א).

אין הולד עושה תמורה אין ולד בהמת הקדש (קדשי מזבח) עושה תמורה. כמשנה לעיל (יב, א). (רמב"ם ספר קרבנות הלכות תמורה פ"א ה"ז).

אין תמורה עושה תמורה אין התמורה עושה תמורה. שאם המיר בהמה שקדושתה באה לה מהיותה תמורה בהמת חולין — תמורתה אינה קדושה. כמשנה לעיל (יב, א). (רמב"ם שם).

המקדיש נכסיו וכו' המקדיש את נכסיו סתם — הרי כל הבהמות התמימות הראיות לקרב על גבי המזבח ימכרו, הזכרים לצרכי קרבנות עולה, ויקריבו אותם עולות, והנקבות לצרכי שלמים, ויקריבו אותן שלמים. ואותם דמים שקבלו תמורתם יפלו לבדק הבית, שסתם הקדשות לבדק הבית. כדברי ר' יהושע. (רמב"ם ספר הפלאה שם).

ולדן וחלבן — נפקא לן לעיל בסוף פרק "כל האסורין": **"בשר" — ולא חלב.** ולדן — מפרש נפרק שני דבכורות (יד, א) דלאיעבר לפני פדיונה ואפילד לאחר פדיונה, דלית ליה תקנתא: ליקריניהו? — מנח קדושה דמויה אחי, ליפרקיניהו? — לא אלימי למתפס פדיונו. אכל נתעבר לאחר פדיונה — ולד נזי ואלו נעוה ומותרין. ובקדשי בדק הבית, אפילו דליעבור קודם פדיונם — שרו, דלא אקדשיניהו אלא לדמי, ולא חמירא קדושייהו כולי האי. חל על הכל — אפילו על האבנים ועל העצים. ומועלין בגידולן — מפרש טעמא בגמרא.

גמרא אמר מר סתם הקדשות לבדק הבית — ואפילו נהמה נמשמע מאן תנא — דאפילו נהמות, אי אקדשיניהו סתם, דלא אמר "למונח" — אמרינן: לבדק הבית אקדשיניהו, דלא כרבי יהושע. ודמיהו יפלו עם שאר נכסים כו' — קסנר רבי אליעזר: סתם הקדשות — לבדק הבית, ואפילו נהמה, ומיהו, כל הרלוו למונח, כשהוא פודהו מיד הגזנר — אינו פודהו אלא למונח, דאינו יולא מיד מונח לעולם. כדתינא לקמן דהאי פירקא: המתפיס תמימים לבדק הבית, כשהן נפדין — אינו נפדין אלא למונח. רבי יהושע אומר כו' — אלמא מידי דחזי למונח — סתם קדושיה למונח.

תוספות

ולדן וחלבן אסור לאחר פדיונן — בבכורות (יד, א) מוקי לה באיעבור קודם פדיונם ואוליד לאחר פדיונם. דאי איעבור ואוליד קודם פדיונם, אמר לעיל בפרק "אלו קדשים" (יז, ב): **"אם" —** לרבות ולד בעלי מומין. או ליקרב למאן דאית ליה, או לרעייה למאן דאית ליה. ואי איעבור לאחר פדיונם — ולד איל וצבי מיקרו. אלא ודאי מיירי דאיעבור קודם פדיונם ואוליד לאחר פדיונם, דלא מהני להו פדיון אמן, שהן תמימים במעי אמן. אפילו אם יפול בהן מום כשילדו — אינן מותרין, כדתניא התם, דלא אלימי למיתפס פדיונם. והם קדושיין,

דכיון דאיעבור לפני פדיונם קדשו מיד, למאן דאמר במעי אמן חס קדושים. ואפילו למאן דאמר בהוייתו, ובשעת הויית אמן חולין — מכל מקום תפסינהו קדושה בשעת הוייתו.

הא קדשי בדק הבית נותנין מנא הני מילי — תימה: אלא מאי עבדין מינייהו? אי לא דיחבינן להו לאומנין בשכרן לחזק בדק הבית? ואומר מורי הרמ"י: דסלקא דעתך דאין מותר לקנות אלא עצים ואבנים שהן צורך הבנין, וקדושתן נשארה עליהן. אבל ליתן לאומנין בשכרם, להוציאן לחולין — אסור. אלא מתנדבין מעות בפני עצמן לפרוע לאומנין. משום הכי איצטריך קרא, דמאותן עצמן שהוקדשו נותנין לאומנין.

זכרים ימכרו לצרכי עולות — משום דקיימא לן לקמן (לג, ב) דמתפיס תמימים לבדק הבית אין יוצאין מידי מזבח, ורבי יהושע סבר: זכרים יקרבו עולות, דלא שביק איניש קדשי מזבח ומקדיש קדושת דמים. אלמא רבי יהושע אין סתם הקדשות לבדק הבית.

המלה "לי" היא — משלי, וכוונת הכתוב היא אפוא שיעשה המקדש משלי, ואף תשלום שכר האומנים העוסקים במלאכת המשכן צריך לבוא "משלי" — מהמוקדש לי.

הא קדשי מזבח המקדיש בהמה תמימה למזבח ואחר שהקדישה נולד בה מום קבוע, ונתעברה קודם שפדאוה, וילדה אחרי שכבר נפדתה — הולד אסור, ואינו נפדה. במשנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות איסורי מזבח פ"א הי"א).

השוחטן בחוץ המקריב קרבן חוץ לעורה — ביטל מצות עשה ועבר על מצות לא תעשה. ואם הקריבה במזיד — חייב כרת. ואם בשוגג — מביא חטאת קבועה. במשנה. (רמב"ם שם הלכות מעשה הקרבנות פ"ח הי"ב).

סתם הקדשות לבדק הבית המקדיש את נכסיו סתם ולא פירט לאיזה הקדש והיו בהם מעות (או בהמות שאינן ראיות למזבח) — הדמים יפלו לבדק הבית. לפי שסתם הקדשות לבדק הבית. כמשנה. (רמב"ם ספר הפלאה הלכות ערכין וחרמין פ"ה ה"ז. שם פ"ו ה"א).

ומועלין בגידוליהן גידולי הקדש מועלים בהם. כיצד? — הקדיש שדה והוציאה עשבים, או אילן ועשה פירות — מועלים בהם. כמשנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות מעילה פ"ה ה"ז).

המנחות והעופות אין עושין תמורה העופות והמנחות אינם עושים תמורה, שלא נאמר במקרא בענין התמורה אלא לשון "בהמה". כמשנה. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות תמורה פ"א הי"א).

אין הולד עושה תמורה אין ולד בהמת הקדש (קדשי מזבח) עושה תמורה. כמשנה לעיל (יב, א). (רמב"ם ספר קרבנות הלכות תמורה פ"א ה"ז).

אין תמורה עושה תמורה אין התמורה עושה תמורה. שאם המיר בהמה שקדושתה באה לה מהיותה תמורה בהמת חולין — תמורתה אינה קדושה. כמשנה לעיל (יב, א). (רמב"ם שם).

המקדיש נכסיו וכו' המקדיש את נכסיו סתם — הרי כל הבהמות התמימות הראיות לקרב על גבי המזבח ימכרו, הזכרים לצרכי קרבנות עולה, ויקריבו אותם עולות, והנקבות לצרכי שלמים, ויקריבו אותן שלמים. ואותם דמים שקבלו תמורתם יפלו לבדק הבית, שסתם הקדשות לבדק הבית. כדברי ר' יהושע. (רמב"ם ספר הפלאה שם).

ופליגא דרב אדא — הא דלוקמיה מתניתין כרבי אליעזר — פליגא אדרב אדא, דאמר לרבי אליעזר נמי סתם מקדיש בהמה — למוצא מקדיש לה. והכל היינו טעמא — משום דלין אדם חולק נדרו, חזיו להדא קדושה וחזיו למדא קדושה. אדם חולק את נדרו — זכרים לעולה ונקבות לדמי פדיון, דכיון דאיהו אכיל להו — אחי ליה מעילה, דמסתמא לא אמר שלמים נינהו, וכיון דהקדיש הכל — אינו יכול ליהנות מהן. אלא בהמה — כל בהמותיו, אפילו רבי אליעזר מודה, דאף על גב דאיכא נקבות, הואיל וחזיון כל הבהמות למוצא — אמרין: סתמייהו למוצא, וזכרים יקריב עולות ונקבות ימכרו ללרבי שלמים ודמיהן עולה. הואיל דאיכא למימר: כל הנדר למוצא. אלא ללישנא קמא — דאמר רב אדא בעד רב אבהו זכרים ומתנה נקבות אמר רבי אליעזר אין אדם חולק נדרו, חזיו להקריב הגוף וחזיו להקריב דמים. ואפילו ליכא שאר נכסים, ואיכא למימר דכל הנדר למוצא, פליג רבי אליעזר, אמאי תני "דמיהן יפלו עם שאר נכסים לנדק הבית", הא זימנין לדיכא שאר נכסים כלל. שפויי ונבייה — שאם הקדיש אינו לנדק הבית — יש מעילה בשפויין, אס שפוא. ויש מעילה בנבייה — עליו שנושרין בימות המזבח, והויין לו לזבל חלב המוקדשין — חלב של מוקדשין. גבי קדשי מוצא נקיט תורין, לגבי מוצא וגי קדשי נדק הבית נקיט תרנגולת ולא תורין. דאורחא דמילתא נקט, דלין דרך להקדיש לנדק הבית דבר הראוי למוצא. חמורה — רבמא היא, דאף על גב דטמאה היא — מילא עלה קדושת נדק הבית כדבר טהור. גידולין דחזו למוצא — כגון ולות קדשים.

תוספות

ופליגא דרב אדא בר אבהו — דאמר: אפילו לרבי אליעזר אין סתם הקדשות לבדק הבית, והכא היינו טעמא משום דאין אדם חולק נדרו, וכיון שיש כאן הנקבות — צריכות לימכר. **לאתווי** שיפוי ונבייה — ומיירי במקדיש את הקורה. דאי בגזברים שלקחו עצים, אומר במעילה סוף פרק "ולד חטאת" (יד, א) דאין מועלין בשיפוי ולא בנבייה. והשתא צריך לומר פירוש מאי "מה שאין כן בקדשי מוצא" היכי שיקד שיפוי ונבייה בקדשי מוצא? ויש לומר: כגון מקדיש שני גזרי עצים למערכה. **ומועלין** בגדוליהן לאיתווי מאי — הלשון קשה, דהוה ליה למימר "למעוטי מאי".

ואפילו למאן דאמר מועלין בקדשי מוצא הני מילי גידולי דחזו למוצא — פירש רש"י: כגון וולדות. ולי נראה דודאי וולדות אינן קדושים מטעם גידולין, אלא מטעם דכתיב "יהיו לך" (תמורה יז, ב) — אלו וולדות. ועוד קשה: דלא אשכחנא שום תנא דאית ליה מועלין בגידולי מוצא. דודאי בגידולי קדשי נדק הבית אשכחנא תנאי דפליגי במעילה (גא, א) אבל בקדשי מוצא לכולי עלמא אין מועלין! ואומר מורי הרמ"ר: דשמא היינו זעירי, דאמר במעילה פרק "ולד חטאת" (יב, ב), המקיז דם לבחמת קדשים — מועלין בו. ופריך עלה רב המנונא, והתנן: חלב מוקדשין וביצי תרנגולים — לא נחנין ולא מועלין. ומדפריך ליה מגדולין — אלמא חשיב דם לגידולין. ולהכי קאמר "אפילו למאן דאמר מועלין בגידולין", והכי פירוש: אפילו למאן דאמר יש מעילה בדם — הני מילי דם, דחזי לזרק. אבל גידולין, כגון חלב המוקדשין וביצי תורין — לא.

שאר הנכסים. **אלא ללישנא קמא** [לשון הראשונה] בהסברו של רב אדא בר אבהו, כי טעם שיטתו של ר' אליעזר הוא משום שאין אדם חולק נדרו את בהמותיו, ואף אם לא היו שאר נכסים איתן, גם כן דינן הוא כן, אם כן ליתני [שישנה] כמשנה "יפלו לנדק הבית", ואין צורך לציין "עם שאר נכסים". ומצינינן: אכן כך ראוי לשנות במשנה זו, ותניא נמי הכי [שנויה ברייתא גמ כן כן] בדברי ר' אליעזר: "ודמיהן יפלו לנדק הבית".

די שנינו במשנה כי הקדש נדק הבית חל על הכל. ולשון זה "על הכל", מורה שיש לכלול במוקדשים לנדק הבית אף דברים שאין מסתבר שיחול עליהם הקדש זה. ושואלים: לאיתווי מאי [להביא. לרבות מאת מה] בא לשון זה? **אמר רבינא: לאיתווי שפויי ונביא** [להביא. לרבות נטורת ונטורת]. שאף בנטורת העצים ועלים הנושרים מהעץ שהוקדש לנדק הבית חלה קדושת נדק הבית.

די ועוד שנינו במשנה כי מועלין בגידוליהן (כיוצא מהם) של קדשי נדק הבית, ואין מועלים בגידוליהם של קדשי מוצא. ומבררין: לאיתווי מאי [להביא. לרבות את מה] באה המשנה שאין מועלים בגידולי קדשי מוצא? **אמר רב פפא: לאיתווי** [להביא. לרבות] שאין מועלים בקדושת מוצא וכגון בחלב הנחלב מן המוקדשין וביצי תורין. כדתניא [כמו ששנויה משנה]: **חלב המוקדשין וביצי תורין** — לא נהנין מהם, ואולם אף אם נהנו לא מועלין. במה דברים אמורים? — בקדשי מוצא, אבל בקדשי נדק הבית, כגון זה שהקדיש תרנגולת לנדק הבית — מועלין בביצתה, או זה שהקדיש לנדק הבית חמורה (אתון) — מועלין בחלבה. ואפילו למאן דאמר [לשיטת מי שאומר] שמועלין בגידולי מוצא, הני מילי [דברים אלה] אמורים דווקא בגידולין דחזו [שראוים] למוצא, אבל גידולין שלא חזו [ראויים] למוצא וכגון חלב וביצה — אין מועלין בהן.

עיונים

דלא שביק איניש קדשי מוצא ומקדיש לנדק הבית שכן המחשבה היא שקובעת בהקדש. ונלמד הדבר מן האומר בהקדש "נדיב לב" (שמות לב, כב) (יש שאמרו ששני מקראות הם שנאמר בהם "כל נדיב לב", האחד לקדושת מוצא והאחר לקדושת נדק הבית. רש"י שבועות כ"ב, תוס' חגיגה י"א). וכיון שכן, מחשבתו של האדם היא שקובעת את מהות ההקדש. **ניבא** בפירוש "ניבא" (בבלי נחלקו המפרשים (הפוסקים). לדעת רש"י [כאן] בעבודה זרה מ"ב, ובמעילה י"ד, א), וכפי שהוא בפירוש למעלה, נבייה היא העלים הנושרים מן העץ בימות החורף (עלי שלכת), היכולים לשמש לזיבול העצים. וכן דעת הראב"ד ועוד. ואולם לדעת הרמב"ם הרחיק "הגוף הקשה שבתוך העץ הדומה ליבלת שלא יצלה למלאכה" (ספר עבודה הלכות מעילה פ"ה ה"ט).

והנקבות — ימכרו לצרכי (לנצרכי) שלמים (הבאים מן הנקבות), והן עצמן חוקרונה כשלמים, ויביא (ויקנה) בדמיהן (בכסף שהתקבל ממכירתן) עולות. ושאר הנכסים שאין ראויים להקרבה יהושע בסתם הקדשות לא הכל לבדק

ונקבות — ימכרו לצרכי שלמים, ויביא בדמיהן עולות, ושאר נכסים לבדק הבית. ופליגא דרב אדא בר אבהו, דאמר רב אדא בר אבהו, דאמר רב: בעד שכולו זכרים — לא נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע, ואפילו ר' אליעזר מודה שהבהמות עצמן קרבות כעולה, וסבית הדבר: דלא שביק איניש [אין אדם עושה, מניח מלהקדיש] דבר הראוי להיות קדשי מוצא ומקדיש אותו לבדק הבית. ואף שהקדיש סתם, בלא שפירט דבריו — ודאי הקדישם למוצא. ולא נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע אלא במקדיש נכסים שבהם עדר בהמות שיש בו מוצאה זכרים ומוצאה נקבות, שר' אליעזר סבר [סבור]: אין אדם חולק (מחלק) את נדרו, ובמקרה זה כיון שאת הנקבות שבעדר — לאו [לא] הקדיש לעולות, שהיו רק העולה באה מן הזכרים, הזכרים שבעדר נמי [גם כן] — לאו [לא] הקדישם לעולות. ואילו ר' יהושע סבר [סבור]: אדם חולק את נדרו, ולכן את הזכרים עצמם הקדיש לעולות, והנקבות ימכרו לנצרכים להביא שלמים, ובדמיהן יביא עולות. נמצא שלהסברו של רב אדא בר אבהו, אף ר' אליעזר סבור שאין אדם המקדיש דבר הראוי להקרבה מניח אותו מלהקריבו ומקדישו לבדק הבית. ואין משנתנו כשיטת ר' אליעזר.

ומציעים: לישנא אחרתא אמרי לה [לשון אחרת אומרים אותה, את ההסבר במחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע]. שכן אמר רב אדא בר אבהו, אמר רב: במקרה שלא הקדיש אדם הקדש סתם אלא בהמה (בהמות) הראויות להקרבה בלבד, ולא שאר נכסים איתן — אפילו ר' אליעזר מודה שהריהן קרבות (הזכרים) — לעולות, והנקבות — ימכרו לנצרכי שלמים, ובדמיהן יביא עולות). וטעם הדבר: דלא שביק איניש [שאיין אדם מניח מלהקדיש] דבר הראוי להיות קדשי מוצא ומקדיש אותו לבדק הבית. לא נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע אלא כשיש שאר נכסים עמהן, ובזאת נחלקו: שר' אליעזר סבר [סבור]: אין אדם חולק את נדרו, ומכיון שאת שאר הנכסים הקדיש שלא לקדשי מוצא, שהיו אינם ראויים לכך, את הבהמה

די "הקדש נדק הבית חל על הכל". לאיתווי מאי? **אמר רבינא: לאיתווי שפויי ונביא.**

די "ומועלין בגידוליהן". לאיתווי מאי? **אמר רב פפא: לאיתווי בקדושת מוצא חלב המוקדשין וביצי תורין.** פדתניא: **חלב המוקדשין וביצי תורין — לא נהנין ולא מועלין.** במה דברים אמורים? **בקדשי מוצא. אבל בקדשי נדק הבית,** תרנגולת — מועלין בביצתה, חמורה — מועלין בחלבה. ואפילו למאן דאמר מועלין בגידולי מוצא, הני מילי — גידולין דחזו למוצא, אבל גידולין דלא חזו למוצא — אין מועלין בהן.

(הבהמות הראויות למוצא) נמי [גם כן] — הקדיש שלא לקדשי מוצא. ואילו ר' יהושע סבר [סבור] כי האדם חולק את נדרו, ומשום כך, את הבהמות הראויות ודאי הקדיש לקרבן, ולכן הן קרבות, ושאר הנכסים קדושים לבדק הבית, ומכל מקום אף ללשון זו, שיטת ר' יהושע היא שאין אדם מניח את הראוי לקדשי מוצא מלהקדישו להקרבה, ונמצא שאין משנתנו כשיטת ר' יהושע. ועומדים על ההבדל בין שתי הלשונות. במשנה נאמר שדמיהן יפלו עם שאר נכסים לנדק הבית, ושואלים: בשלמא ללישנא בתרא [נניח. זה מוכן, ללשון האחרונה, השניה] בהסברו של רב אדא בר אבהו, האומרת בהסבר שיטתו של ר' אליעזר, שאין אדם חולק את נדרו, וכיון שישנם נכסים אחרים שודאי הקדישם לנדק הבית, אף אלו הקדישם לנדק הבית. ולכן היינו דקתני [זהו ששנינו] "יפלו עם שאר נכסים לנדק הבית", שהרי כל עיקר נפילתם לנדק הבית היא משום שהיו אינם ראויים לכך, את הבהמה

ההבמה הראויות למוצא) נמי [גם כן] — הקדיש שלא לקדשי מוצא. ואילו ר' יהושע סבר [סבור] כי האדם חולק את נדרו, ומשום כך, את הבהמות הראויות ודאי הקדיש לקרבן, ולכן הן קרבות, ושאר הנכסים קדושים לבדק הבית, ומכל מקום אף ללשון זו, שיטת ר' יהושע היא שאין אדם מניח את הראוי לקדשי מוצא מלהקדישו להקרבה, ונמצא שאין משנתנו כשיטת ר' יהושע. ועומדים על ההבדל בין שתי הלשונות. במשנה נאמר שדמיהן יפלו עם שאר נכסים לנדק הבית, ושואלים: בשלמא ללישנא בתרא [נניח. זה מוכן, ללשון האחרונה, השניה] בהסברו של רב אדא בר אבהו, האומרת בהסבר שיטתו של ר' אליעזר, שאין אדם חולק את נדרו, וכיון שישנם נכסים אחרים שודאי הקדישם לנדק הבית, אף אלו הקדישם לנדק הבית. ולכן היינו דקתני [זהו ששנינו] "יפלו עם שאר נכסים לנדק הבית", שהרי כל עיקר נפילתם לנדק הבית היא משום שהיו אינם ראויים לכך, את הבהמה

די שנינו במשנה כי הקדש נדק הבית חל על הכל. ולשון זה "על הכל", מורה שיש לכלול במוקדשים לנדק הבית אף דברים שאין מסתבר שיחול עליהם הקדש זה. ושואלים: לאיתווי מאי [להביא. לרבות מאת מה] בא לשון זה? **אמר רבינא: לאיתווי שפויי ונביא** [להביא. לרבות נטורת ונטורת]. שאף בנטורת העצים ועלים הנושרים מהעץ שהוקדש לנדק הבית חלה קדושת נדק הבית.

די ועוד שנינו במשנה כי מועלין בגידוליהן (כיוצא מהם) של קדשי נדק הבית, ואין מועלים בגידוליהם של קדשי מוצא. ומבררין: לאיתווי מאי [להביא. לרבות את מה] באה המשנה שאין מועלים בגידולי קדשי מוצא? **אמר רב פפא: לאיתווי** [להביא. לרבות] שאין מועלים בקדושת מוצא וכגון בחלב הנחלב מן המוקדשין וביצי תורין. כדתניא [כמו ששנויה משנה]: **חלב המוקדשין וביצי תורין** — לא נהנין מהם, ואולם אף אם נהנו לא מועלין. במה דברים אמורים? — בקדשי מוצא, אבל בקדשי נדק הבית, כגון זה שהקדיש תרנגולת לנדק הבית — מועלין בביצתה, או זה שהקדיש לנדק הבית חמורה (אתון) — מועלין בחלבה. ואפילו למאן דאמר [לשיטת מי שאומר] שמועלין בגידולי מוצא, הני מילי [דברים אלה] אמורים דווקא בגידולין דחזו [שראוים] למוצא, אבל גידולין שלא חזו [ראויים] למוצא וכגון חלב וביצה — אין מועלין בהן.

אורה ההלכה

לאיתווי שפויי ונביא גוברי ההקדש ששפו עצי הקדש וקצוץ אותם — מועלים באותם העצים הקטנים שחכתו מעת שקצוץ. אבל אינם מועלים לא בשיפוי ולא בנטורת ולא בנבייה. והוא הגוף הקשה העגול שבתוך העץ הדומה ליבלת שלא יצלה למלאכה. כרבינא, וכפירוש הרמב"ם ל"ניבא". (רמב"ם ספר עבודה שם פ"ה ה"ט).

מעילה בחלב המוקדשין וביצי תורין חלב בהמות קדשי המוצא וביצי תורים קדשי המוצא אסור ליהנות מהם. אולם אם נהנה מהם — לא מעל. ולכן ולד הקדשים וכן ולד המעשר לא יינק מאמו, אלא מבהמה של חולין. כמשנה במסכת מעילה. (רמב"ם שם פ"ג ה"ב).

הקדיש תרנגולת לנדק הבית הקדיש בהמות או עופות לבדק הבית — מועלים בחלבן וביציהן. כמשנה במסכת מעילה. (ראה רמב"ם שם ה"ג).

מסורת הש"ס
יא. משנה מעילה יב.
יב. מעילה שם. תוי"כ ויקרא ה, טו. ילק"ש תורה תעו.
יג. מעילה שם. ירושלמי מעיי"ש פ"ג ה"ו.

גרסות

אין חולק את נדרו בכתה"י:
אין אדם חולק את נדרו.

ומדנקבות לאו עולות זכרים נמי לאו עולות בכת"י חסר משפט זה.

ורבי יהושע סבר חולק את נדרו בכת"י: ור' יהושע סבר אדם חולק את נדרו.

בשלא הקדיש אלא בהמה בכת"י: אין בעדר אלא בהמה.

ודמיהן יפלו בכתה"י: תנן ודמיהם יפלו.

תנא נמי הכי בכת"י חסר מילים אלו ובהגהת הגר"א: תני הכי.

לאתווי מאי אמר רב פפא לאתווי בקדושת מוצא בכת"י ועוד: למעוטי מאי אמר רב פפא בקדשי מוצא למעוטי (ראה בתוס').

חמורה מועלין בחלבה בכתה"י: חמור מועלין בחלבו.

שפוי ונביא יש בכתה"י: שפוי ונביא ובשי"מ: שפוי ונבייה וכן בשי"מ, בתוס' וברבינו גרושום.

א"ש"ם

רב אדא בר אבהו רב אדא בר אבהו היה מן הדור השני לאמוראי בבל במדרש מסופר כי נולד ביום שמת רבי יהודה הנשיא. רב אדא בר אבהו היה תלמיד מובהק של רב. וחברו של תלמידי רב הגדולים, כרב הווא רב המנונא.

רב אדא היה מפורסם בחסידותו הרבה ובמסירותו נפשו על עניינים של יראת שמים. הוא לא נמנע מלהטוף מוסר אף לגדולי הדור, שקיבלו את דבריו באהבה.

גם תלמידי רב הצעירים וגם בני הדור הבא מסרו דברי הלכה בשמו. מקום מושבו היה בעיר פומבדיתא, ושם גר גם חתנו רב חנא.

יש להבדיל בינו ובין רב אדא בר אבהו (או בר אבא) השני, שהיה תלמידו של רבא.

